

Modern Arap Belâğati Kitaplarında Bedî' İlminin Tasnifine Yönelik Farklı Yaklaşımların Değerlendirilmesi*

Öz: Hicri üçüncü yüzyıla kadar söz sanatları manasına gelen bedî' kavramı, sonrasında me'ânî ve beyân ilimlerini de kapsayacak şekilde belâğat ilmi ile eş anlamlı kullanılmıştır. Hicri yedinci yüzyıla varıldığında bu terimin günümüzdeki şekliyle, sözü güzelleştiren edebi sanatların üst başlığı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada modern dönemde telif edilen Arap belâğati eserlerinden on tanesinin bedî' ilmine dair tanımlar, tasnifleri ve alt başlıkları incelenmiştir. Klasik dönemde yüzden fazla sayıya ulaşan bedî' sanatlarının modern belâğat kitaplarında bazısına değinildiği ve müelliflerin bu konuda seçici davrandıkları gözlemlenmiştir. Bu çalışmada, bedî' ilminin günümüzdeki durumuna dair farklı bakış açıları bir araya getirmek ve modern Arap belâğati müelliflerinin bedî' ilmine dair yaptıkları tanımlar, tasnifleri ve farklı sayılardaki bedî' sanatlarını birbiriyle mukayese etmek amaçlanmıştır. Kronolojik sıranın esas alındığı bu çalışmadan önce modern Arap belâğatinde benzer bir çalışmaya rastlanılmaması, araştırmayı önemli kılan hususlardan biri olmuştur. Bu bağlamda modern Arap belâğati müellifleri yaptıkları tanımlarda ve bedî' ilmi tasniflerinde klasik dönemde Ebû Ya'qûb es-Sekkâkî (ö. 626/1229) ve Hatîb el-Kazvîni (ö. 739/1338) ile şekillenen bedî' ilmi anlayışına büyük ölçüde bağlı kalmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâğati, Belâğat Teorisi, Belâğat Kitapları, Bedî.

Ahmet
GEZEK**

The Evaluation of Different Approaches to Classification of 'Ilm al-Badî' in Modern Arabic Rhetoric Books

Abstract: The concept of al-badî, which means rhetoric until the third century Hijri, later became synonymous with the science of al-Balâgha, including the 'Ilm al-ma'ânî and 'Ilm al-bayân. In the seventh century Hijri, it is seen that this term, in its current form, was used as the upper title of literary arts that beautify the word. In this study, the definitions, classifications, and sub-titles of ten of the Arabic rhetoric books written in the modern period were examined. It has been observed that some of the al-badî arts, which reached more than a hundred numbers in the classical period, were included in modern rhetoric books and the authors were selective in this regard. In this research, it is aimed to bring together different perspectives on the current state of the 'Ilm al-badî and to compare the definitions, classifications and different numbers of badî' arts by modern Arab rhetoric writers. The fact that a similar study was not found in modern Arabic rhetoric before this research, which was based on chronological order, was one of the issues that made the research important. The authors of modern Arabic rhetoric have largely adhered to the understanding of 'Ilm al-badî, which was shaped by Abû Ya'qûb al-Sakkâkî (d. 626/1229) Khaṭīb al-Qazwīnī (d. 739/1338) in the classical period, in their definitions and classifications of 'Ilm al-badî.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Rhetoric Theory, Rhetoric Books, Badî.

* Bu makale, 13.12.2022 tarihinde Selçuk Üniversitesi tarafından düzenlenen 5. Uluslararası Kültür, Sanat ve Edebiyat Kongresi'nde sözlü olarak sunulan ve tam metin olarak basılmayan "Arap Belâğatinde Bedî' İlminin Tanımı ve Tasnifine Yönelik Farklı Yaklaşımlar: Yirminci Yüzyıl Bağlamında" adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş halidir.

** Arş. Gör. Dr. Yalova Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belâğati Anabilim Dalı. E-posta: ahmetgezek02@hotmail.com ORCID ID: 0000-0001-5941-9533.

Giriş

Günümüzde belâgat ilminin üç alt başlığından biri olarak kabul edilen ve sözlükte “ilk önce olan, yeni, eşsiz ve benzersiz yaratılmış ve icat edilmiş”¹ anlamlarına gelen bedî’ sözcüğü bir belâgat terimi olarak “lafız ve anlam yönüyle sözü güzelleştiren usul ve becerilerden bahseden ilim” olarak tanımlanmaktadır.² Belâgatin diğer iki ilim dalı me’ânî ve beyân ilmine göre alt başlıkları bir hayli fazla olan ve bir müelliften diğerine göre tercih noktasında değişkenlik gösteren bedî’ ilmi, modern Arap belâgati müelliflerince üzerinde en çok ekleme ve çıkarma yapılan ilim olmuştur.

Klasik dönemde önceleri her türlü yeni edebi sanat için kullanılan bedî’ kavramı, daha sonra ilmi bir disiplin haline gelmiştir. Hicri üçüncü yüzyıldaki Arap edebiyatı bilginlerinden Câhiz (ö. 255/869) *el-Beyân ve’t-tebyîn* adlı eserinde;

“ هُمْ سَاعِدُ الدَّهْرِ الَّذِي يُتَّقَى بِهِ ” Onlar, kendisinden sakınılan felaketin yardımcılarıdır.”

mısraındaki سَاعِدُ الدَّهْرِ ifadesiyle ilgili olarak; وَهَذَا الَّذِي تُسَمِّيهِ الرُّوَاةُ “Bu bir meseldir. Raviler bu tür ifadeleri bedî’ diye isimlendirmektedir” demiştir.³ Bedî’in Araplara mahsus bir olgu olduğunu ve bu sebeple Arap dilinin diğer dillerden daha üstün bir mertebede bulunduğunu savunan Câhiz,⁴ bu ilmin alt başlıklarıyla ilgili tanımları, esasları ve kuralları koymak yerine, örnekler vererek açıklamalarda bulunmuştur.⁵

Hicri üçüncü yüzyılda yaşayan Câhiz’in muasırı İbnü’l-Mu’tez (ö. 296/908) bedî’in ilmi bir disiplin haline gelmesine önemli katkılar sunmuş ve bazı müelliflerce bu ilmin kurucusu olarak görülmüştür.⁶ Zira İbnü’l-Mu’tez bu

¹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1993), 8/6; Mürtezâ ez-Zebîdî, *Tâcü’l-‘arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, thk. Abdüsettar Ahmed Ferrâc - Mustafa Hicâzî (Kuveyt: Daru’l-Hidaye, 1965), 20/207-308.

² Abdurrahmân Hasen Habenneke, *el-Belâgatü’l-‘Arabiyye: Üsûsühâ ve ‘ulûmühâ ve fûnûnühâ* (Beyrut: ed-Dâru’ş-Şâmiyye, 1996), 2/369; Ali Bulut, *Belâgat: Meânî, beyân, bedî’* (İstanbul: İFAV, 2014), 223.

³ Amr b. Mahbûb Câhiz, *el-Beyân ve’t-tebyîn* (Beyrut: Mektebetü’l-Hilâl, 2003), 3/280; Mustafa es-Sâvî Cüveynî, *el-Belâgatü’l-‘Arabiyye: Te’sîl ve tecdîd* (İskenderiye: Münşeâtü’l-Me’ârif, 1985), 177.

⁴ Câhiz, *el-Beyân ve’t-tebyîn*, 3/281.

⁵ Abdülaziz Atîk, *fi’l-Belâgati’l-‘Arabiyye: ‘İlmü’l-Bedî’* (Beyrut: Dâru’n-Nahdati’l-‘Arabiyye, ts.), 12.

⁶ Ahmed b. Mustafa Merâğî, *‘Ulûmü’l-belâğâ -el-Beyân-el-Me’ânî-el-Bedî’* (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-‘İlmiyye, 1993), 318; Habenneke, *el-Belâgatü’l-‘Arabiyye*, 2/369.

alanda yazılmış ilk eser olarak bilinen⁷ *el-Bedî' fi'l-bedî* kitabında; bedî'in sadece muhdes şairlerin sözlerinde değil, Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Peygamberin hadislerinde, sahabenin, bedevilerin sözlerinde ve eski Arap şiirlerinde olduğunu belirtmiş⁸ ve bu ilmi beş kısma ayırmıştır.⁹ Ardından “sözü ve şiiri güzelleştirenler” başlığı altında bu beş kısma ek olarak on üç alt başlık zikretmiştir.¹⁰

Hicri dördüncü yüzyıla varıldığında bu dönemin önemli şiir tenkitçilerinden Kudâme b. Ca'fer (ö. 337/948 [?]) *Nakdû's-şî'r* adlı eserinde şiir sanatıyla ilgili; tarsî',ğulûv, medih, hiciv, mersiye, teşbîh, sıhhatü't-taksîm, sıhhatü'l-mukâbelât, sıhhatü't-tefsîr, tetmîm, mübâlağa, tekâfü', tevşîh ve istihâle gibi on kûsür alt başlık hakkında bilgiler vermiştir.¹¹ Aynı yüzyılın sonunda vefat eden Ebû Hilâl el-Askerî (ö. 400/1009) ise *es-Sinâ'ateyn* adlı eserinde bedî' ilminin alt başlıklarının otuz beş olduğunu söylemiş ve bu sanatların önemli bir kısmını kendisinden önceki müelliflerden alarak teşîr, mücâvere, tatrîz, müdâ'af, istişhâd ve telattuf gibi bazı alt başlıkları bedî' sanatlarına eklemiştir.¹²

Hicri beşinci yüzyılda yaşayan Arap dili ve edebiyatı bilgini İbn Reşîk el-Kayrevânî (ö. 456/1064) *el-'Umde* adlı eserinde bedî' ilmini, mecâz, istiare, temsil ve teşbîh vb. belâgat konularını kapsayacak şekilde otuz kûsür alt başlığa ayırırken¹³ hicri altıncı yüzyıla varıldığında edebiyatçı ve tarihçi olan Üsâme b. Münkız (ö. 584/1188) *el-Bedî' fi nakdî's-şî'r* kitabında bedî' sanatlarının sayısını doksan kûsüre çıkarmış,¹⁴ İbn Ebû'l-İsba' el-Mısırî (ö. 654/1256) yüz yirmi¹⁵ ve daha sonraki müellifler ise bu ilim ile ilgili olarak yüz

⁷ Muhammed Ahmed Kâsım - Muhyiddîn Dîb, *'Ulûmü'l-belâğa: el-Bedî' ve'l-Beyân ve'l-Me'ânî* (Lübnan: Müessesetü'l-Hadîse li'l-Kitâb, 2003), 55-56.

⁸ İbnü'l-Mu'tez, *el-Bedî' fi'l-bedî'* (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1990), 73-75.

⁹ İbnü'l-Mu'tez, *el-Bedî'*, 76.

¹⁰ İbnü'l-Mu'tez, *el-Bedî'*, 152-176.

¹¹ Kudâme b. Ca'fer, *Nakdû's-şî'r* (İstanbul: Matbaatu'l-cevâib, 1889), 11-79.

¹² Ebû Hilâl el-Askerî, *es-Sinâ'ateyn: el-Kitâbe ve's-şî'r*, thk. Alî Muhammed el-Becâvî - Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Unsuriyye, 1998), 266-267.

¹³ İbn Reşîk el-Kayravânî, *el-'Umde fi mehâsini's-şî'ri ve âdâbih*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1981), 1/262-286.

¹⁴ Üsâme b. Münkiz, *el-Bedî' fi nakdî's-şî'r*, thk. Ahmed Ahmed Bedevî - Hâmîd 'Abdülmeçîd (B.A.E.: Vizâratü's-sekâfeti ve'l-irşâdü'l-kavmî, ts.), 12.

¹⁵ Abdül'azîm el-Mısırî İbn Ebû'l-İsba', *Tahrîrû't-tahbîr fi sinâ'ati's-şî'ri ve'n-nesr ve beyâni i'câzi'l-Kur'ân*, thk. Hafnî Muhammed Şeraf (B.A.E.: el-Meclisü'l-E'lâ li's-Şûûni'l-İslâmiyye – Lecnetü İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, ts.), 97; Atîk, *'İlmü'l-Bedî'*, 52.

kırkın üzerinde sanat zikretmişlerdir.¹⁶

Hicri yedinci yüzyıla kadar bedî' ilmi ile me'ânî ve beyân ilimlerinin konuları iç içe geçmişken bedî' ilminin müstakil bir ilmi disiplin olarak kabul görmesi, öncelikle Abdülkâhir el-Cürcânî'nin (ö. 471/1078-79) *Delâil'ül-i'câz* ve *Esrâru'l-belâğâ* kitaplarını *Nihâyetü'l-îcâz fî dirâyeti'l-i'câz*¹⁷ kitabıyla ihtisar eden Fahreddîn er-Râzî'nin (ö. 606/1210) çabalarıyla başlamış, ardından Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî'nin (ö. 626/1229) *Miftâhu'l-'ulûm* eseriyle me'ânî, beyân ve bedî' ilmi ana hatlarıyla ortaya çıkmıştır. Özellikle Sekkâkî'nin bedî' ilmini, sözü güzelleştiren sanatlar bağlamında manevî ve lafzî olarak iki kısma ayırması kendisinden sonraki müellifler tarafından günümüze dek kabul edilen bir tasnif olmuştur.¹⁸

Sekkâkî'ye göre manayı güzelleştiren edebi sanatlar yirmi çeşittir.¹⁹

mutâbakat	mukâbele	müşâkele
mürâ'âtü'n-nazîr	müzâvece	leffü ve'n-neşr
cem'	tefrik	taksîm
cem' ma'a't-tefrîk	cem' ma'a't-taksîm	cem' ma'a't-tefrîk ve't-taksîm
îhâm	te'kidü'l-medh bi mâ yüşbihü'z-zem	tevcîh
sevku'l-ma'lûm mesâk ğayrih	i'tirâz	istitbâ'
iltifât	taklîlü'l-lafz ve lâ taklîlüh	

Lafzî güzelleştiren sanatlar ise beş tanedir.²⁰

tecnîs	reddü'l-'acüz ale's-sadr	kalb
--------	--------------------------	------

¹⁶ Merâğî, *'Ulûmü'l-belâğâ*, 318-319.

¹⁷ Fahreddîn er-Râzî, *Nihâyetü'l-îcâz fî dirâyeti'l-i'câz*, thk. Nasrullâh Hâcî Müftüğü (Beyrut: Dâru Sadir, 2004), 24-25.

¹⁸ Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, thk. Na'îm Zerkûr (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987), 423.

¹⁹ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 423-429.

²⁰ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 429-432.

seci'	tersi'	
-------	--------	--

Toplamda yirmi beş edebi sanat zikreden Sekkâkî'den sonra hicri sekizinci yüzyılda Hatîb el-Kazvîni *el-Îzâh fî 'ulûmi'l-belâğâ* adlı eserinde aynı metodu devam ettirerek bedî' ilmini manevi ve lafzi sanatlar olarak iki kısma ayırmıştır.²¹ Sekkâkî'nin yaptığı tasnifi geliştirip manayı güzelleştiren sanatlardan otuz dört,²² lafzı güzelleştiren sanatlardan yedi olmak üzere²³ kırk bir edebi sanata değinen Kazvîni'den sonra belâgat ilminin ve özelde bedî' sanatlarının çerçevesi ve sınırları daha belirgin hale gelmiştir.

Bu araştırmada, bedî' ilminin günümüz Arap belâgati kitaplarındaki durumu ele alınıp bu ilimle ilgili tasnifler üzerinde durulmuş ve söz sanatlarının açıklamalarına dair bilgilere yer verilmemiştir. Kronolojik sıranın takip edildiği bu çalışmada, modern dönemde Ahmed el-Hâşimî (ö. 1943) ve sonrasında Arap dünyasında ön plana çıkmış bazı Arap belâgati kitaplarındaki bedî' ilminin tanımına yönelik farklı bakış açıları, çeşitli bedî' sanatları ve bu sanatlar çerçevesinde yapılan tasnifler incelenerek birbiriyle mukayese edilmiştir. Araştırmada Arap dünyasındaki belâgat müellifleri merkeze alındığından, Osmanlı belâgat eserleri bu çalışmaya dahil edilmemiş, fakat son eser için Türkiye'den bir müellife yer verilmiştir.

1. Ahmed el-Hâşimî'nin *Cevâhiru'l-Belâğâ* Kitabında Bedî' İlmi Tasnifi

Müellif bu eserinde öncelikle bedî' ilminin sözlükte; "*Örneksiz bir şekilde tasarlayan ve icat eden*" anlamına geldiğini söylemiş ve bedî' ilmini; "*(İfadenin) muktezâ-yı hâle (yer, durum ve zamana) uygun olup kastedilen anlama delaleti açık olduktan sonra güzelliğini ve etkileyiciliğini arttırıp söze incelik ve şaşaa katan vecihler (sanatlar) ve meziyetlerin kendisiyle bilindiği ilimdir*" ifadeleriyle tanımlamıştır.²⁴

Hâşimî, bedî' ilmine dahil olan bir edebi sanatın söze güzellik katması için sözün muktezâ-yı hâle yani yer, durum ve zamana uygun olarak sözün delalet ettiği anlamın açık olması gerektiğini belirtmiştir. Sözün muktezâ-yı hâle uygun olarak düzgün olması me'ânî ilmi açısından, açık olması ise beyân ilmi

²¹ Hatîb el-Kazvîni, *el-Îzâh fî 'ulûmi'l-belâğâ* (Beyrut: Dârul-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 255.

²² Hatîb el-Kazvîni, *el-Îzâh*, 255-288.

²³ Hatîb el-Kazvîni, *el-Îzâh*, 288-300.

²⁴ Ahmed Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğâ fî'l-me'ânî ve'l-Beyân ve'l-bedî'*, thk. Yûsuf es-Samîlî (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, ts.), 298.

açısından olmaktadır. Bu sebeple müellif bu tanımında, bedî' sanatlarının icra edilebilmesi için sözün me'ânî ve beyân ilimlerindeki şartlara haiz olması gerektiğini ifade etmiştir.

Kapsamlı bir bedî' tasnifi yapan Hâşimî, manayı güzelleştiren sanatları otuz altı, lafzı güzelleştiren sanatları ise on altı olarak zikrederek toplamda elli iki sanata yer vermiştir.²⁵ Müellif, Sekkâkî ve Hatîb el-Kazvînî'ye göre manayı ve lafzı güzelleştiren sanatları bazı ilavelerde bulunmuştur. Bu eserde, kendi içinde gruplandırma yapılmadan elli küsur sayıya ulaşan bedî' sanatlarının zikredilmesi konunun anlaşılmasını güç hale getirdiği düşünülmektedir.

1. Alî el-Cârim (ö. 1949) ve Mustafa Emîn'in *el-Belâgatü'l-Vâdiha* Kitabında Bedî' İlmî Tasnifi

Müellifler modern Arap belâgati kitaplarında önemli bir yeri olan bu eserlerinde, tanım yapmak yerine belâgat ilminin bir yönünün lafzın veya mananın güzelleştirilmesiyle ilgili olup me'ânî ve beyân ilmi dışında kaldığına dair izahatta bulunmuşlardır.²⁶ Cârim ve Emîn bedî' ilmini, me'ânî ve beyân ilimleri dışında kalan söz sanatları olarak tasavvur ederken Ahmed el-Hâşimî, me'ânî ve beyân ilimlerinin üzerine bina edilen üçüncü bir ilim ve sözü güzelleştiren sanatlar olarak görmüştür.

Yaptıkları bedî' tasnifinde Sekkâkî'nin metodolojik yaklaşımını benimseyen Cârim ve Emîn, bu ilmi lafzı ve manayı güzelleştiren sanatlar olarak iki kısma ayırmışlardır. Lafzı güzelleştiren sanatlar üç çeşit iken²⁷ manayı güzelleştiren sanatlar yedi tanedir. Toplam olarak on çeşit söz sanatından söz eden müellifler²⁸ Hâşimî'ye kıyasla kırk kadar söz sanatına değinmemişlerdir. Ayrıca Cârim ve Emîn lafzı güzelleştiren sanatları iktibâsı dahil ederken Hâşimî, Sekkâkî ve Kazvînî gibi iktibâsı bu tür sanatlar içinde saymamıştır.

2. Ahmed Mustafa el-Merâğî'nin (ö. 1953) *'Ulûmü'l-belâğa* Kitabında Bedî' İlmî Tasnifi

Müellif bu eserinde bedî' kelimesinin sözlükte; *"öncesinde örneği olmayıp öncesi ile kıyaslanamayan, yeni ve icat edilen"* anlamına geldiğini söylemiş, terim olarak ise; *"Geçen iki ilimde (me'ânî, beyân) bildiği üzere (ifadenin)*

²⁵ Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğa*, 300-322.

²⁶ Alî Cârim - Mustafa Emîn, *el-Belâgatü'l-vâdiha: el-Beyân el-me'ânî el-bedî'* (Mısır: Dâru'l-Me'ârif, ts.), 263.

²⁷ Cârim - Emîn, *el-Belâgatü'l-vâdiha*, 263-272.

²⁸ Cârim - Emîn, *el-Belâgatü'l-vâdiha*, 276-295.

*muktezâ-yı hâle (yer, durum ve zamana) uygun olup kastedilen anlama delaleti açık olduktan sonra söze incelik ve şaşaa katan vecihler (sanatlar) ve meziyetlerin kendisiyle bilindiği ilimdir*²⁹ diyerek Ahmed el-Hâşimî ile hemen hemen aynı sözcükleri kullanmıştır. Merâğî, tıpkı Hâşimî gibi bedî' sanatlarını me'ânî ve beyân ilimleri üzerine bina edilen üçüncü bir ilim dalı olarak görmüş, Cârîm-Emîn gibi her iki ilim dışında kalan söz sanatları olarak değerlendirmemiştir.

Bedî' tasnifinde Sekkâkî'nin taksimini benimseyen Merâğî, bu ilmi mühassînât başlığı altında manayı ve lafzı güzelleştiren sanatlar olarak iki kısma ayırmıştır. Manayı güzelleştiren sanatların çok olduğunu belirten müellif, hepsini ele almak yerine yazarın veya şairin bilmesi gereken en meşhurlarına yer verdiğini söylemiştir.³⁰

Manayı güzelleştiren sanatlardan otuz iki,³¹ lafzı güzelleştiren sanatlardan yedi³² olmak üzere toplamda otuz dokuz edebi sanata yer veren Merâğî, bir sanatın varsa farklı bir isimlendirmesi onu da ifade etmiş ve farklı isimlendirmeden doğan kavram karmaşasını en aza indirgeyerek kavramların daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmuştur.

3. Abdülaziz Atîk'in (ö. 1976) *fi'l-Belâgatî'l-'Arabiyye: 'İlmü'l-Bedî'* Kitabında Bedî' İlmi Tasnifi

Müellif bu eserinde bedî' sanatıyla ilgili olarak; *"Söz anlam kapalılığından uzak, delaleti açık ve muktezâ-yı hale uygun bir şekilde geldikten sonra, sözün güzelleştirilmesinin kendisiyle amaçlandığı ilimdir"*³³ ifadelerini kullanmıştır. Yaptığı izahatta bedî' sanatlarının gerçekleşebilmesi için muktezâ-yı hal ve sözün delaletinin açık olması olgularına vurgu yapan Atîk, Hâşimî ve Merâğî gibi bu sanatları me'ânî ve beyân ilmiyle alakalı şartlar gerçekleştikten sonra her iki ilim üzerine bina edilen üçüncü bir ilim olarak görmüştür.

Bedî' tasnifinde yukarıdaki müellifler gibi Sekkâkî'yi takip eden Atîk bu ilmi, manayı ve lafzı güzelleştiren sanatlar olarak iki kısma ayırmıştır. Mana asıl, lafız ise ona tabi olan kalıplardan ibaret olduğu için önce manayı güzelleştiren edebi sanatlara değinen Atîk, Merâğî gibi bu sanatların en önemli olanlarına

²⁹ Merâğî, 'Ulûmü'l-belâğa, 318.

³⁰ Merâğî, 'Ulûmü'l-belâğa, 319.

³¹ Merâğî, 'Ulûmü'l-belâğa, 319-348.

³² Merâğî, 'Ulûmü'l-belâğa, 354-365.

³³ Atîk, 'İlmü'l-Bedî', 76.

yer vermiştir.³⁴ Yapmış olduğu tasnifte yirmi üç mana³⁵ ve altısı lafız³⁶ ile ilgili olmak üzere toplam yirmi dokuz sanatı izah eden Atîk, on sanat zikreden Cârîm-Emîn'e göre daha çok, elli iki sanatı ele alan Hâşimî ve otuz dokuz sanata yer veren Merâğî'den daha az söz sanatına değinmiştir.

4. Mustafâ es-Sâvî el-Cüveynî'nin (ö. 1988) *el-Belâğatü'l-'Arabiyye: Te'sîl ve Tecdîd* Kitabında Bedî' İlmî Tasnifi

Bu eserinde müellif, bir sanatın kelimeye veya ifadeye estetik katabilmesi için öncelikle me'ânî ve beyân ilimlerindeki kurallara riayet edilmesi gerektiğini, bazı kimselerin bedî' ilmini ilim olarak saymadığını ve bu ilmin gayesinin söze şaşaa (ihtişam) katmak olup derecesinin me'ânî ve beyân ilimlerine göre daha düşük olduğunu söylemiştir.³⁷

Her dilin kendisine ait zevk-i seliminin olduğunu belirten ve yaptığı tasnifte Sekkâkî'yi takip eden Cüveynî'ye göre bu sanatlar asıl olarak mana, ikinci olarak lafızla ilgili olmaktadır. Müellife göre manayı güzelleştiren sanatlar³⁸ üç iken lafzı güzelleştiren sanatlar iki tanedir.³⁹ Yukarıdaki müelliflere göre daha az sanata yer verip konunun tarihi arka planına ağırlık veren Cüveynî, ayrı bir başlık altında tıbâka ve yukarıda örnek verdiği bedî' sanatlarına tekrar değinmiş⁴⁰ ve bu durum karmaşıklığa neden olmuştur.

5. Muhammed Ahmed Kâsım ve Muhyiddîn Dîb'in *'Ulûmü'l-belâğâ: el-Bedî' ve'l-Beyân ve'l-Me'ânî* Kitabında Bedî' İlmî Tasnifi

Müellifler bu eserinde bedî' kelimesinin; *"ilk olan, harikulade ve sonradan meydana gelen ve örneksiz bir şekilde icat olan"* manalarına geldiğini ve Allah'ın (c.c.) bir şeyi yaratması ve bir şeyi ilk meydana getirmesinden dolayı bu sözcüğün, Allah'ın (c.c.) isimlerinden biri olduğunu ve Kur'ân-ı Kerîm'de bu anlamda *"بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ O, gökleri ve yeri örnekleri yokken yaratandır."*⁴¹

³⁴ Atîk, *'İlmü'l-Bedî'*, 76.

³⁵ Atîk, *'İlmü'l-Bedî'*, 76-189.

³⁶ Atîk, *'İlmü'l-Bedî'*, 195-241.

³⁷ Cüveynî, *Te'sîl ve tecdîd*, 179.

³⁸ Cüveynî, *Te'sîl ve tecdîd*, 179-187.

³⁹ Cüveynî, *Te'sîl ve tecdîd*, 188-193.

⁴⁰ Cüveynî, *Te'sîl ve tecdîd*, 196.

⁴¹ *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), el-En'âm, 6/101.

âyetinin geçtiğini söylemişlerdir.⁴²

Terim olarak, *Mu'cemü'l-mustalahâti'l-'Arabiyye fi'l-lüğati ve'l-edeb* kitabında geçen “Lafzı veya anlamı güzelleştiren bedî' renkleriyle, lafızları veya anlamları süslemektir”⁴³ ifadelerini aktaran Kâsım ve Dîb, bu tanımda lafzı veya manayı süsleme veya güzelleştirme üzerinde durarak bedî' sözcüğünün sözlük anlamında yaratmak ve icat etmek anlamlarının öne çıkmasına rağmen bedî' sanatlarının sözü süsleme sanatları olarak görülmesinin doğru olmadığını belirtmişlerdir.⁴⁴

Kâsım ve Dîb yukarıdaki eleştirisiyle ilgili olarak el-Kazvîni'nin hem *Telhîsu'l-Miftâh* kitabındaki; “(İfadenin) delâleti açık ve (yer, zaman ve duruma) uygunluk sağladıktan sonra sözü güzelleştirme vecihlerinin (sanatlarının) kendisiyle bilindiği ilimdir.”⁴⁵ şeklindeki tanımı, hem de *el-Îzâh* kitabındaki⁴⁶ benzer tanımı örnek vermişlerdir. Müelliflere göre Kazvîni bu iki tanımında, bedî' ilminin sözlük anlamını karşılamayan ve sözü süsleme ve güzelleştirme üzerine vurgu yapan tanımlar yapmıştır.⁴⁷ Kazvîni'nin bedî' ilmine dair bu iki tanımı, Hâşimî, Merâğî ve Atîk'in bedî' tanımlarıyla birbirine çok yakın olmuştur. Bu durum, Kazvîni'nin bedî' ilmine dair bakış açısının modern Arap belâgati müellifleri üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Kâsım ve Dîb'in bedî' tasnifine bakıldığında, müellifler bu ilmi, manaya güzellik katan sanatlar ve lafza güzellik katan sanatlar olarak ikiye ayırmışlardır. Manayı güzelleştiren sanatlar on çeşit olup⁴⁸ lafzı güzelleştiren sanatlar altı tanedir.⁴⁹ Bu taksimde toplam olarak on altı sanata yer veren Kâsım ve Dîb; Hâşimî, Merâğî ve Atîk'ten daha az, Cârîm – Emîn ve Cüveynî'den ise daha çok edebi sanata değinmiş, ayrıca müellifler, bir sanatın varsa farklı bir ismini onu da söyleyerek olası bir kavram karmaşasını daha aza indirgemeyi hedeflemişlerdir.

6. Muhammed b. Sâlih el-'Useymin'in (ö. 2001) *Dürûsu'l-Belâğa* Kitabında Bedî' İlimi Tasnifi

⁴² Kâsım - Dîb, *'Ulûmü'l-belâğa*, 52.

⁴³ Mecdî Vehbe - Kâmil el-Mühendis, *Mu'cemü'l-mustalahâti'l-'Arabiyye fi'l-lüğati ve'l-edeb* (Beyrut, 1984), 76.

⁴⁴ Kâsım - Dîb, *'Ulûmü'l-belâğa*, 52.

⁴⁵ Celâlüddîn el-Hatîb Kazvîni, *Telhîsu'l-Miftâh* (Pakistan: Mektebetü'l-Büşrâ, 2010), 114.

⁴⁶ Hatîb el-Kazvîni, *el-Îzâh*, 255.

⁴⁷ Kâsım - Dîb, *'Ulûmü'l-belâğa*, 53.

⁴⁸ Kâsım - Dîb, *'Ulûmü'l-belâğa*, 65-102.

⁴⁹ Kâsım - Dîb, *'Ulûmü'l-belâğa*, 106-133.

Müellif bu eserinde bedî' ilmini; "*Muktezâ-yı hâle (yer, zaman ve duruma) uygun olarak sözü güzelleştirme vecihlerinin (sanatlarının) kendisiyle bilindiği ilimdir.*" ifadeleriyle, Hatîb el-Kazvî'nin sözlerine benzer şekilde tanımlamıştır.⁵⁰ İbn 'Useymîn, diğer modern Arap belâgati müellifleri gibi tanım yapmasına rağmen burada beyân ilmine tekabül eden *وُضُوحُ الدَّلَالَةِ* tabirini kullanmamış ve me'ânî ilminin kastedildiği *الْحَالُ لِلْمُقْتَضَى* ibaresine yer vermiştir. Müellifin me'ânî ilmine yer vermesi, bu ilmi beyâna göre daha öncelikli ve asıl olarak görmesinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Bedî' ilmini manayı ve lafzı güzelleştiren sanatlar olarak kategorize eden İbn 'Useymîn'e göre manayı güzelleştiren sanatlar on iki çeşit olup⁵¹ lafzı güzelleştiren sanatlar üç tanedir.⁵² Toplam olarak on beş sanattan söz eden İbn 'Useymîn; Hâşimî, Merâğî, Atîk ve Kâsım – Dîb'den daha az, fakat Cârîm - Emîn ve Cüveynî'den daha çok edebi sanata yer vermiştir. Bu bağlamda, modern Arap belâgati müelliflerinin neden belirtmeksizin kendi zihninde oluşturdukları bir öncelik sırasına göre önemli gördükleri edebi sanatları seçerek eserlerine aldıkları düşünülmektedir.

7. Hasen Habenneke el-Meydânî'nin (ö. 2004) *el-Belâgatü'l-Arabiyye: Üsüsühâ ve 'Ulûmühâ ve Fünûnühâ* Kitabında Bedî' İlmi Tasnifi

Müellif bu eserinde bedî' kelimesinin *فَعِيل* vezninden gelen bir kelime olarak ism-i fâil ve ism-i mef'ûl manasında olduğunu ve sözlükte; "*önceden var olmayan bir şekilde benzersiz inşa eden veya benzersiz inşa edilen*" anlamında kullanıldığını söylemiştir. Terim olarak ise; "*Me'ânî veya beyân ilimlerine dahil olmayan, manayı veya nesir lafzı estetik olarak güzelleştiren sanatların kendisiyle bilindiği ilim*"⁵³ ifadeleriyle tanımlamıştır.

Yaptığı tanımda me'ânî ve beyân ifadelerini açık bir şekilde kullanan Habenneke, bedî' ilmini bu iki ilim dışında kalan edebi sanatlar olarak görmüştür. Bedî' ilminin me'ânî ve beyân ilimleri üzerine bina edilen söz sanatları olarak değil, her iki ilim dışında kalan söz sanatları olarak görülmesi tarafımızca isabetli olmamaktadır. Çünkü bu sanatlar, me'ânî ve beyân ilmindeki söz sanatları üzerine kurulmaktadır.

⁵⁰ Muhammed b. Sâlih İbn 'Useymîn, *Dürûsu'l-belâğa*, thk. Muhammed b. Fellâh Mutayrî (Kuveyt: Mektebetü Ehlî'l-Eser, 2004), 161.

⁵¹ İbn 'Useymîn, *Dürûsu'l-belâğa*, 161-169.

⁵² İbn 'Useymîn, *Dürûsu'l-belâğa*, 173-175.

⁵³ Habenneke, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 2/368-369.

Bedî' sanatlarının estetikle ilgili yüksek seviye sahip olmadan keyfi olarak yapılamayacağını belirten müellif, bu sanatların söze ilave edilebilmesi için mükemmellik, doğallık, kendiliğinden olma, sözü güzelleştirme ve süsleme amacını gizleme gibi şartların olduğunu ve yapmacık ifadelerle bu sanatların gerçekleştirilemeyeceğini söylemiştir. Müellife göre belâgat bilginleri tarafından keşfedilen bedî' sanatları bu ilmin tamamını kapsamadığından bu kavramlara yenilerini eklemek mümkündür.⁵⁴

Sekkâkî ile oluşan mana ve lafız tasnifine ek olarak bedî' taksimine الملاحق el-melâhik / ilaveler adında üçüncü bir bölüm ekleyen Habenneke el-Meydânî, bu ilmi üç kısma ayırmıştır. Manayı güzelleştiren sanatları otuz,⁵⁵ lafız güzelleştiren sanatları on iki⁵⁶ alt başlıkta değerlendiren Habenneke, cem'-taksim ve ittirâd – tertîb gibi bazı bedî' sanatlarını ayrı olarak kategorize etmiştir. Tüm alt başlıklar toplandığında ise sayı altmış üçe çıkmaktadır. Habenneke, örnek verilen müellifler arasında en çok edebi sanata yer veren kişi olmuş, ayrıca diğerlerinden farklı olarak bazı sanat türlerini kendi içinde alt başlıklara ayırmıştır.

Habenneke'nin diğer modern Arap belâgati müelliflerinden ayrıldığı başka bir nokta bedî' ilminin Sekkâkî ile başlayan mana ve lafız taksimine الملاحق ilaveler bölümü eklemesidir. Zira müellif bu bölümde şiir intihallerine intihalin çeşitlerine ve kısımlarına; edebi söz sanatında bed', tahallus ve hitâm diye isimlendirilen girişin, içeriğin ve sonucun nasıl olması gerektiğine ve herhangi bir konu hakkında edebi yazının nasıl hazırlanacağına dair izahatta bulunmuştur.⁵⁷ Bu kısma dair verilen bilgiler bedî' sanatlarını lafız ve anlam cihetiyle değil, söz üslubu, yazım kuralları ve intihaller açısından ele aldığı için bu çalışmada değinilmemiştir.

Her ne kadar Habenneke'nin üçüncü bölümündeki konularından şiir intihalleriyle ilgili olanlara Ahmed el-Hâşimî ve Ahmed Mustafa el-Merâğî tarafından; ayrıca edebi sanatta girişin, içeriğin ve sonucun nasıl olması gerektiğine dair konulara Merâğî ve İbn 'Useymîn tarafından yer verilse de bu konular o müellifler tarafından bedî' ilminin alt başlığı olarak değil, müstakil konular olarak geçmiştir.⁵⁸ Habenneke'nin şiir intihalleri ve el-hâtîme gibi konuları bedî' ilminin üçüncü kısmına dahil etmesi yeni bir bakış açısı sunmuş ve kanaatimizce bu yaklaşımında başarılı olmuştur.

⁵⁴ Habenneke, *el-Belâgatü'l-'Arabiyye*, 2/368.

⁵⁵ Habenneke, *el-Belâgatü'l-'Arabiyye*, 2/371-482.

⁵⁶ Habenneke, *el-Belâgatü'l-'Arabiyye*, 2/483-536.

⁵⁷ Habenneke, *el-Belâgatü'l-'Arabiyye*, 2/545-567.

⁵⁸ Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğa*, 337-344; Merâğî, *'Ulûmü'l-belâğa*, 367-381; İbn 'Useymîn, *Dürûsu'l-belâğa*, 181.

8. Fadl Hasan Abbâs'ın (ö. 2011) *el-Belâğa Fünûnühâ ve Efnânühâ: İlmü'l-Beyân ve'l-Bedî'* Kitabında Bedî' İlmi Tasnifi

Müellif bedî' kelimesinin sözlükte; “yeni ve yeni meydana gelen” manasında olduğunu belirttiikten sonra terim olarak; “Sözün en güzel vecihlerle (sanatlarla) süslenmesini (güzelleştirilmesini konu edinen) ilimdir. Bazen bu güzellikler lafız yönüyle, bazen mana yönüyle olmaktadır” şeklinde tarif etmiştir.⁵⁹ Diğer müelliflerden farklı olarak kendine özgü ifadelerle tanım yapan Abbâs, sözün süslenmesi/güzelleştirilmesi üzerinde durmuş ve bu sanatların me'ânî ve beyân ilmi dışında veya üzerine bina edilen sanatlar olduğuna dair izahatta bulunmamıştır.

Bedî' ilmi tasnifinde diğer modern Arap belâğati müellifleri gibi lafız ve mana taksimi benimseyen Abbâs, bu sanatlardan gerçek anlamda sözü güzelleştirdiğini düşündüklerine yer verdiğini ve bazı edebi sanatların faydasız olup sözü uzatmaktan başka bir işlev görmediğini belirtmiştir.⁶⁰ Abbâs'a göre bedî sanatlarının ilk kısmı olan manayı güzelleştiren sanatlar on,⁶¹ lafız güzelleştiren sanatlar üç çeşittir.⁶²

Abbâs, bedî' sanatlarına karşı yukarıdaki eleştirel bakış açısını, asgari düzeyde konuya yer vererek göstermiştir. Müellif, Habenneke gibi mukâbeleyi tıbâkın bir kısmı sayıp diğer Arap belâğati müelliflerinden farklı bir tutum sergilemiş ve kanaatimizce bu düşüncesinde başarılı olmuştur. Ayrıca özelde tecâhülü'l-ârif sanatı olmak üzere örnek verdiği manayı güzelleştiren sanatların me'ânî ilmi içinde değerlendirilmesinin daha doğru olacağına dair görüşü⁶³ onun bedî' sanatlarının tasnifine dair önemli bir eleştirisi olarak düşünülebilir.

9. Ali Bulut'un *Belâgat: Meânî, Beyân, Bedî'* Kitabında Bedî' İlmi Tasnifi

Müellif, bedî' sözcüğünün “benzeri görülmemiş şekilde bir şeyi icat eden ve icat edilen eşsiz şey” manasında ism-i fâil ve ism-i mef'ûl olarak kullanıldığını belirtmiş ve terim olarak; “Beliğ sözün lafız ve mana yönünden güzelleştiren usul ve maharetlerden bahseden ilim dalı” şeklinde tarif etmiştir.⁶⁴ Bulut bu

⁵⁹ Fadl Hasan Abbâs, *el-Belâğa fünûnühâ ve efnânühâ: İlmü'l-beyân ve'l-bedî'* (Ürdün: Dâru'l-Furkân li't-tıbbâ'ati ve'n-neşri ve't-tevzî', 2007), 275-276.

⁶⁰ Abbâs, *İlmü'l-beyân ve'l-bedî'*, 276-277.

⁶¹ Abbâs, *İlmü'l-beyân ve'l-bedî'*, 279-297.

⁶² Abbâs, *İlmü'l-beyân ve'l-bedî'*, 299-310.

⁶³ Abbâs, *İlmü'l-beyân ve'l-bedî'*, 296.

⁶⁴ Bulut, *Belâgat*, 223.

tanımda, Abbâs dışındaki diğer müelliflerden farklı olarak lafzın veya anlamın güzelleştirilmesi üzerine vurgu yapmış ve bu ilmin me'ânî ve beyân ilimleriyle olan alakasına dair ifadelere değinmemiştir.

Bedî' ilmini iki kısma ayırarak manayı güzelleştiren sanatlardan kırk üç,⁶⁵ lafzı güzelleştiren sanatlardan on dört⁶⁶ olmak üzere toplam elli yedi söz sanatından bahseden Bulut, yukarıdaki müellifler içinde Habenneke el-Meydânî'den sonra en çok söz sanatına yer veren isim olmuştur.

Modern Arap belâgati müelliflerinden İbn 'Useymîn ve Mustafa el-Merâğî'nin bedî' ilmi dışında müstakil konu olarak; Habenneke'nin ise manayı ve lafzı güzelleştiren sanatlar dışındaki ilaveler bölümü içinde yer verdiği hüsnü'l-ibtidâ ve hüsnü'l-intihâ gibi konular Ali Bulut tarafından lafzı güzelleştiren sanatların alt başlığı olarak yer verilmiştir. Sözün girişinin, içeriğinin ve sonucunun nasıl olması gerektiğine dair bilgileri ihtiva eden bu konuların ya müstakil alt başlıklar olarak veya Habenneke gibi başka bir üst başlığın içinde zikredilmesinin daha doğru bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir.

Sonuç

Klasik dönemde söz sanatını belirtmek için kullanılan bedî' sözcüğü, hicri üçüncü yüzyılda Câhiz ve İbnü'l-Mu'tez'den sonra belâgat ilminin konularını kapsayan ilim anlamında kullanılmıştır. Hicri dördüncü yüzyıldan yedinci yüzyıla kadar me'ânî, beyân ve bedî' ilmi konuları Arap belâgati müelliflerince birlikte ele alınmış ve bedî' sanatlarının sayısı yüz kırk küsüre kadar çıkmıştır. Bu ilmin, me'ânî ve beyân ilminden bağımsız olarak sözü güzelleştiren sanatlar olarak ele alınması ilk olarak Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî'nin Miftâhu'l-'ulûm eseriyile olmuş ve Hatîb el-Kazvîni bu üçlü taksime önemli katkılar sunmuştur.

Modern Arap belâgati müelliflerinden on tanesine yer verilen bu çalışmada Abbâs ve Ali Bulut bedî' ilminin süsleme sanatlarını konu edinen ilim olmasına; diğer sekiz müellif ise Kazvîni'nin tanımına benzer şekilde, me'ânî ve beyân dışında kalan veya her iki ilim üzerine bina edilen söz sanatlarını konu edinen ilim olmasına vurgu yapmışlar ve modern Arap belâgati müellifleri bedî' ilmini, me'ânî ve beyândan sonra üçüncü bir ilim dalı olarak görmüşlerdir. Habenneke dışındaki müellifler bu ilmi manayı güzelleştiren ve lafzı güzelleştiren sanatlar olarak iki kısma ayırırken Habenneke bu ikisine, *ilaveler* adında üçüncü bir kısım eklemiştir.

Klasik dönemde bedî' sanatlarının yüz kırka varan alt başlıklarına karşın modern Arap belâgati müellifleri daha çok sanat keşfetmek yerine var olan bedî' sanatlarından seçtiklerini eserlerine almışlardır. İncelenen eserlerde;

⁶⁵ Bulut, *Belâgat*, 224-291.

⁶⁶ Bulut, *Belâgat*, 294-339.

Habenneke altmış üç, Ali Bulut elli yedi, Hâşimî elli iki, Merâğî otuz dokuz, Atîk yirmi dokuz, Kâsım – Dîb on altı, İbn 'Useymîn on beş, Abbâs on üç, Cârım – Emîn on ve Cüveynî beş söz sanatına yer vermiştir. Modern dönemde bedî' sanatlarına dair bazı müelliflerin olumsuz bakış açısına sahip olmaları, onların var olan sanatlar içerisinde gerekçe sunmadan tercih yapıp birçok söz sanatına kitaplarında yer vermemelerine neden olmuştur. Habenneke bu müellifler içerisinde hem en çok edebi sanata değinen kişi olmuş hem de diğer müelliflerden farklı olarak bazı edebi sanatları kendi içinde kategorize edip alt başlıklara ayırarak konuyu bütünsellik içerisinde sunmaya çalışmıştır.

Örnek verilen müelliflerin bedî' ilmiyle ilgili bakış açıları birbirinden farklılık arz etmiştir. Şöyle ki Habenneke, belâgat bilginleri tarafından keşfedilen sanatlara yenilerinin eklenebileceğini söylerken Abbâs bu sanatlardan bazılarının sözü uzatmaktan başka bir işlev görmediğini ve bazılarının me'ânî ilmi içine dahil edilebileceği fikrinde olmuştur. Öte yandan bedî' ilminin arka planına yoğunlaşan Cüveynî, Habenneke ve Abbâs konu anlatımlarına kendi yorumlarını katmış, Cârım -Emîn, Hâşimî ve Bulut ise sanatlara dair genel bilgi aktarımını ön planda tutmuştur.

Son olarak îhâm – tevriye ve tîbâk - mukâbele gibi bazı kavramların kimi müelliflerce aynı ve kimi müelliflerce farklı iki kavram olarak mûlahaza edilmesi ve klasik dönemden beri var olan bir olgu olarak bir sanatın farklı sözcüklerle isimlendirilmesi, bedî' ilminde kavram karmaşasına neden olmuştur. Merâğî, Kâsım – Dîb ve Habenneke gibi bazı müellifler bir kavramın diğer ismini de söyleyip karışıklığın önüne geçmeye çalışarak belirli bir standardın oluşmasına katkıda bulunmuşlardır.

Kaynakça

- Abrahimi, Mohammad Fawad. *İslam Medeniyetinin İki Şehri (Belh ve Konya) Üzerinde Mevlana'nın Etkilerinin İncelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Abbâs, Fadl Hasan. el-Belâğa funûnühâ ve efnânühâ: İlmü'l-beyân ve'l-bedî'. Ürdün: Dâru'l-Furkân lî't-tîbâ'ati ve'n-neşri ve't-tevzî', 2007.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011.
- Atîk, Abdülaziz. fî'l-Belâgatü'l-'Arabiyye: 'İlmü'l-Bedî'. Beyrut: Dâru'n-Nahdatü'l-'Arabiyye, ts.
- Bulut, Ali. Belâgat: Meânî, beyân, bedî'. İstanbul: İFAV, 2. Basım, 2014.
- Câhiz, Amr b. Mahbûb. el-Beyân ve't-tebyîn. 3 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl, 2003.
- Cârım, Alî - Emîn, Mustafa. el-Belâgatü'l-vâdiha: el-Beyân el-me'ânî el-bedî'. Mısır: Dâru'l-Me'ârif, ts.
- Cüveynî, Mustafa es-Sâvî. el-Belâgatü'l-'Arabiyye: Te'sîl ve tecdîd. İskenderiye: Münşeâtü'l-

Me'ârif, 1985.

- Ebû Hilâl el-'Askerî, el-Hasen b. Abdullâh. es-Sinâ'ateyn: el-Kitâbe ve'-ş-şir. thk. Alî Muhammed el-Becâvî - Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Unsuriyye, 1998.
- Fahreddîn er-Râzî, Ebû 'Abdullâh Muhammed. Nihâyetü'l-icâz fi dirâyeti'l-i'câz. thk. Nasrullâh Hâcî Müftüüglü. Beyrut: Dâru Sadir, 2004.
- Habenneke, Abdurrahmân Hasen. el-Belâgatü'l-'Arabiyye: Üsüsühâ ve 'ulûmühâ ve fûnûnühâ. 2 Cilt. Beyrut: ed-Dâru'-ş-Şâmiyye, 1996.
- Hâşimî, Ahmed. Cevâhiru'l-belâğa fî'l-me'ânî ve'l-Beyân ve'l-bedî'. thk. Yûsuf es-Samîlî. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, ts.
- Hatîb el-Kazvînî, Celâlüddîn. Telhîsu'l-miftâh. Pakistan: Mektebetü'l-Büşrâ, 2010.
- Hatîb el-Kazvînî, Ebû'l-Meâlî Celâlüddîn Muhammed b. Abdurrahmân. el-Îzâh fi 'ulûmî'l-belâğa. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- İbn Ebû'l-İsba', Abdül'azîm el-Mısırî. Tahrîrû't-tahbîr fi sinâ'ati'-ş-şiri ve'n-nesr ve beyâni i'câzi'l-Kur'ân. thk. Hafnî Muhammed Şeraf. B.A.E.: el-Medisü'l-E'lâ li'-ş-Şûûni'l-İslâmiyye – Lecnetü İhyâi't-Türâsî'l-İslâmî, ts.
- İbn Manzûr, Muhammed el-İfrîkî. Lisânü'l-'Arab. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 3. Basım, 1993.
- İbn Reşîk el-Kayravânî, Ebû Ali el-Hasen. el-'Umde fi mehâsini'-ş-şiri ve âdâbih. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1981.
- İbn 'Useymîn, Muhammed b. Sâlih. Dürûsu'l-belâğa. thk. Muhammed b. Fellâh Mutayrî. Kuveyt: Mektebetü Ehli'l-Eser, 2004.
- İbnü'l-Mu'tez, Abdullah b. Muhammed el-Abbâsî. el-Bed' fî'l-bedî'. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1990.
- Kâsım, Muhammed Ahmed - Dîb, Muhyiddîn. 'Ulûmü'l-belâğa: el-Bed' ve'l-Beyân ve'l-Me'ânî. Lübnan: Müessesetü'l-Hadîse li'l-Kitâb, 2003.
- Kudâme b. Ca'fer. Nakdü'-ş-şir. İstanbul: Matbaatu'l-cevâib, 1889.
- Merâğî, Ahmed b. Mustafa. 'Ulûmü'l-belâğa -el-Beyân-el-Me'ânî-el-Bedî'. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993.
- Sekkâkî, Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Ebî Bekr. Miftâhu'l-'ulûm. thk. Na'im Zerzûr. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 1987.
- Üsâme b. Münkiz. el-Bed' fî nakdî'-ş-şir. thk. Ahmed Ahmed Bedevî - Hâmid 'Abdülmeccid. B.A.E.: Vizâratü's-sekâfeti ve'l-irşâdü'l-kavmî, ts.
- Vehbe, Mecdî - Mühendis, Kâmil el-. Mu'cemü'l-mustalahâti'l-'Arabiyye fî'l-lügati ve'l-edeb. Beyrut, Mektebetü Lübnân, 1984.
- Zebîdî, Muhammed Mürtezâ. Tâcû'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs. thk. Abdüsettar Ahmed Ferrâc - Mustafa Hicâzî. 40 Cilt. Kuveyt: Daru'l-Hidaye, 1965

